

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 6 Sayı/ISSUE 12 Yıl/YEAR: 2023 ALINDI/RECEIVED: 23-10-2023 – KABUL/ACCEPTED: 18-12-2023

Çinli Düşünür Mo Zi'nin Savaş Üzerine Argümanları *Chinese Philosopher Mo Zi's Arguments on War*

Havva ERŞAHİN KAPICI¹

Abstract

In the Warring States Period of Ancient China, Mo Zi, who lived approximately between 470-391 BCE, emerges as a prominent figure in Chinese philosophical thought. The epoch of the Warring States was characterized by the diminishing central authority of the Eastern Zhou Dynasty, leading to incessant power struggles and dominion conflicts among the various vassal states. Within the context of significant social upheaval, Mo Zi ardently advocated for a pronounced anti-war ethos, with a vision to reestablish social harmony. Within this framework, Mo Zi, presenting

Öz

Antik Çin'de Savaşan Beylikler Döneminde yaklaşık olarak M.Ö. 470-391 yılları arasında yaşayan Mo Zi, Çin felsefesinin en etkili düşünürleri arasında yer almaktadır. Savaşan Beylikler Dönemi, Doğu Zhou Hanedanlığının merkezi otoritesinin azalmasıyla birlikte, beylikler arasında yaşanan hakimiyet mücadeleleri ile belirlenmiş bir dönemdir. Toplumun büyük bir karmaşaya düştüğü bu yıllarda Mo Zi, kesin bir savaş karşıtlığı ile toplumu yeniden düzene kavuşturmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, savaşın gerekçeleri üzerine fikirler ortaya koyan Mo Zi,

¹ Havva ERŞAHİN KAPICI, Araştırma Görevlisi. Ankara Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Sinoloji Anabilim Dalı, ersahinhavva@grnail.com, Orcid: 0000-0002-2815-973X.

ideas on the justifications for war, has firmly opposed offensive wars. This juxtaposition seeks to prevent the principalities from annexing one another and aims to inhibit the more potent entities from exploiting the resources of the weaker ones. Mo Zi, who has exerted significant effort towards the cessation of wars, regards wars aimed at liberating people from a tyrant as well as defensive wars targeting resistance against invasions as “just wars”. He posited that the former were orchestrated under a divine mandate to salvage the unoffending from oppression, whereas the latter represented the valor of a state opting for resistance rather than capitulation, even when confronted with prospective defeat. In this study, drawing upon the three chapters titled “Against War” in the philosopher’s eponymous work “Mo Zi”, we aim to explore the Chinese philosopher's anti-war views, the circumstances under which wars for political objectives are deemed justifiable, and the conditions limiting the use of force.

Keywords: Ancient Chinese Philosophy, Mo Zi, Condemning War, Just War, Mohism

kesin bir biçimde saldırı savaşlarına karşı çıkmıştır. Bu karşıtlık, beyliklerin birbirlerini işgal etmesini ve güçlü olanların daha zayıf olanların kaynaklarını sömürmesini engellemeyi amaçlamıştır. Savaşların sona ermesi için büyük çaba gösteren Mo Zi, halkı bir tiranın elinden kurtarmak için yapılan savaşlar ile saldırılara karşı koymayı hedefleyen savunma savaşlarını ise “haklı savaş” kategorisinde değerlendirmektedir. Çünkü bu savaşlardan ilki, Göğün emri ile masum bir halkı zulümden kurtarmak için yapılmaktadır. Savunma savaşı ise topraklarına ve insanlarına saldırılan bir beyliğin, teslim olmak yerine yenilgiyi dahi göze alarak varlığını koruma çabası olarak görülmektedir. Bu çalışmada, düşünürün kendi adı ile anılan “Mo Zi” kitabında yer alan ve “Savaş Karşıtlığı” başlığı altında toplanan üç bölüm esas alınarak Çinli düşünürün savaş karşıtı görüşleri ile siyasi amaçlar doğrultusunda yapılan savaşların ne zaman haklı görüldüğü ve hangi koşullarda zor kullanımının kısıtlandığı ile ilgili bir tartışma yürütülecektir.

Anahtar Kelimeler: Antik Çin Felsefesi, Mo Zi, Savaş Karşıtlığı, Haklı Savaş, Mohizm

Giriş

Antik Çin'de Savaşan Beylikler Dönemi² (M.Ö. 481-221) Doğu Zhou Hanedanının³ temsili bir figür olarak yönetimde bulunması sebebiyle güçlenen ve hakimiyeti ele geçirmek isteyen beylikler arasında yapılan acımasız, yıkıcı ve durmaksızın devam eden savaşlar ile belirlenen bir dönemdir. Toplum büyük bir karmaşa içindedir. İlkbahar-Sonbahar Döneminde⁴ başlayan çatışmalar, Savaşan Beylikler Döneminde şiddetlenmiş; zaman içinde birçok küçük beylik daha güçlü olanlar tarafından yenilgiye uğratılmıştır. M.Ö. 3. yüzyılın ortalarından itibaren diğer beylikleri fethederek yönetimi altında toplayan Qin Hanedanlığının⁵ hakimiyeti ele geçirmesiyle bu dönem ve Doğu Zhou Hanedanlığı son bulmuştur.

Diğer yandan, yaklaşık beş yüz yıllık bu dönemde yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümler, düşünsel alanda yeni yaklaşımların doğmasını ve bu yılların Çin felsefesinin "Altın Çağı" olarak nitelendirilmesini sağlamıştır (Fung, 2009:43). Çünkü Çin'in düşünce tarihini derinlemesine etkileyen Konfüçyüs, Mo Zi, Lao Zi ve Han Feizi⁶ gibi düşünürler bu dönemde ortaya çıkmışlardır. Her biri savaşların sona ermesi ve toplumun yeniden huzura kavuşması için fikirler ortaya koyan bu düşünürler arasında Mo Zi bu çalışma açısından ayrıcalıklı bir öneme sahiptir.

Yaşamı hakkında fazla kaynak bulunmayan düşünür Mo Zi⁷, asıl adı ile Mo Di⁸, Konfüçyüs ile birlikte dönemin en etkili düşünürlerinden biridir.⁹ Kendisi ile ilgili olarak Çin tarih yazıcılığının en

² Doğu Zhou Hanedanlığı'nın son dönemi olan Savaşan Beylikler Dönemi (Zhànguó Shídài 战国时代), M.Ö. 481 yılından Qin Hanedanlığının M.Ö. 221 yılında hakimiyeti ele geçirmesine kadar uzanan bir zaman aralığını kapsar. Bu döneme verilen isim, tarihi bir kitap olan "Savaşan Beylikler Stratejisi" (战国策 Zhànguó Cè) adlı eserden gelmektedir.

³ Zhou Hanedanı (周朝 Zhōu Cháo) M.Ö. 1122'den M.Ö. 256 yılına kadar varlığını sürdüren, Çin'de en uzun süre hakimiyet kurmuş hanedanlıktır. M.Ö. 860 dolaylarında Chu Beyliğine yaptığı saldırı sonrasında hakimiyeti zayıflamış; M.Ö. 771 yılında ise Doğu Zhou Hanlığı olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Doğu Zhou Hanedanı ayrıca "Geç Dönem Zhou Hanedanı" olarak anılmaktadır. Bknz: John Keay, Çin Tarihi, Çev: Neşe Kars Tayanç ve Dinç Tayanç, İnkılap Kitabevi, 2011, sf.62-65.

⁴ Doğu Zhou Hanedanlığı zamanında M.Ö. 771 ile M.Ö. 481 yılları arasını kapsayan zaman dilimi İlkbahar-Sonbahar Dönemi (春秋時代 Chūnqiū Shídài) olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemin adı, çoğunlukla Konfüçyüs'ün kaleme aldığına inanılan, M.Ö. 8. ve 5. yüzyıllar arasındaki Lu Beyliğinde yaşanan olayları kayıt altına alan "İlkbahar-Sonbahar Yıllıkları" (春秋 Chūnqiū) adlı tarih kitabından esinlenmiştir.

⁵ Qin Hanedanlığı (秦朝 Qín Cháo), M.Ö. 221-206 yılları arasında hüküm sürmüş, Çin'deki beylikleri yönetimi altında toplayan hanedanlıktır. Bknz: John Keay, Çin Tarihi, Çev: Neşe Kars Tayanç ve Dinç Tayanç, İnkılap Kitabevi, 2011, sf. 80.

⁶ Bu dönemde ortaya çıkan düşünce okulları ve Konfüçyüs (孔子 Kǒng Zǐ), Mo Zi (墨子 Mò Zǐ), Lao Zi (老子 Lǎo Zǐ), Meng Zi (孟子 Mèng Zǐ), Han Feizi (韓非子 Hán Fēizǐ) gibi ünlü düşünürlerin ortaya çıkışı ile ilgili olarak bknz: Fung, Yulan, Çin Felsefesi Tarihi, Çev: Fuat Aydın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2017, sf. 37.

⁷ Çincesi "墨子 Mò Zǐ" şeklindedir.

⁸ Çincesi "墨翟 Mò Dí" şeklindedir.

⁹ Düşünür Han Feizi'ya ait bu sözlerin Çincesi şu şekildedir: "世之顯學，儒、墨也。" Han Feizi 韓非子, Xianxue 顯學 :1. <https://ctext.org/hanfeizi/xian-xue>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

değerli eserlerinden biri olan Tarih Kayıtları¹⁰ adlı eserde, “Mengzi Xunqing Liezhuan”¹¹ bölümünde kısa ve öz bir biyografi yer almaktadır:

“Mo Di, Song Beyliği'nde¹² bir memurdur ve savunma tekniklerine dair ustalığıyla tanınır. Ayrıca, sarayın aşırı harcamalarını kısıtlama yönünde büyük bir çaba göstermiştir. Yaşadığı döneme dair görüşler farklılık gösterir; bazıları onun Konfüçyüs ile aynı çağda yaşadığını söylerken, bazıları ise onun Konfüçyüs'ten sonra yaşamış olduğunu söyler.” (Wu, 2000:1875)

Hakimiyet mücadelesi sebebiyle durulmayan bir toplum içerisinde savaşların nedenlerini derinlemesine araştıran ve toplumsal sorunların çözümü için fikirler ortaya koyan Mo Zi'nın fikirleri kendi adı ile anılan bir kitapta toplanmıştır. Bu kitap, Han Tarihi adlı eserde kaydedildiği üzere yetmiş bir bölümden oluşmaktadır.¹³ Fakat tarihsel süreçte bazı bölümleri kaybolan *Mo Zi*¹⁴ günümüze elli üç bölüm olarak ulaşmıştır. Etik, ahlak ve siyaset üzerine düşüncelerini birbirlerine bağlantılı biçimde ele aldığı temel doktrinler bölümü içerisinde yer alan “Savaş Karşıtlığı I, II, III” başlıklı üç bölüm bu çalışmanın odak noktasıdır. Ayrıca *Mo Zi*'nin savaş ile ilgili fikirlerini içeren muhtelif pasajlar da konuyla ilgili olarak işlenmiştir. Bu metinlerde görüleceği üzere Mo Zi, süregelen çatışmaların sebep olduğu tehditlere karşı halkı koruma amacıyla devletlerarası saldırı ve savaşlara itiraz eden argümanlar ortaya koymaktadır. Bununla birlikte devletlerin kendi topraklarına yönelen tehditlere karşı başlattığı savunma savaşları ile doğruluk yolundan ayrılmış despot hükümdarın yönetimine son vererek halkı zulümden kurtarmak için başlatılan ceza niteliğindeki savaşlar, düşünür açısından haklı savaşlar olarak nitelendirilmektedir. Bu çalışmada, ilk olarak Mo Zi'nın toplumsal düzenin yeniden inşası için zorunlu gördüğü savaş karşıtlığı görüşleri üzerinde durulmaktadır. Araştırmanın ilerleyen kısımlarında ise katı bir şekilde savaşın karşısında yer alan düşünür için bir savaşın “haklı savaş” olarak değerlendirilmesine imkân veren koşullar incelenmektedir. Düşünürün savaşa karşı görüşleri öyle keskindir ki, bir savaşı “haklı savaş” olarak yorumlamanın şartları oldukça zorlayıcıdır- hatta denebilir ki, haklı gerekçelerle başlatılan savaş, esasında savaş karşıtlığının bir neticesidir. Çin düşün geleneği içerisinde, nedenleri, sonuçları ve haklı savaşın koşulları bağlamında savaş üzerine fikir yürüten ilk düşünürlerden biri olduğu bilinen Mo Zi'nın savaş ile ilgili argümanları kapsamlı bir biçimde araştırılmaktadır (Fraser, 2013:135).

¹⁰ Çincesi “史记” (geleneksel Çincesi 史記 Shǐ Jì) şeklindedir. M.Ö. takribi 145- M.Ö. 86 yılları arasında yaşayan tarihçi Sima Qian (Çincesi 司马迁; geleneksel Çincesi 司馬遷 Simǎ Qiān) tarafından yazılan eser, Çin tarihinin ilk sistemli tarih çalışması olarak kabul edilir ve hem tarihi hem de edebi bir başyapıt olarak değerlendirilir.

¹¹ Mengzi Xunqing Liezhuan (孟子荀卿列傳), “Tarih Kayıtları” adlı eserde geçen ve Meng Zi (孟子 Mèng Zǐ) ile Xun Zi (荀子 Xún Zǐ) biyografilerini içeren bölümdür.

¹² Song Beyliği (宋朝 Sòng Cháo), M.Ö. takribi 1046-256 yılları arasında hüküm sürmüş, Zhou Hanedanlığı döneminin en büyük on beş beyliğinden biridir. D. Twitchett, M. Loewe, (Ed.), The Cambridge History of China, Cambridge University Press, sf. 547.

¹³ “Mo Zi” kitabı ile ilgili bilgi Han Tarihi'nin bibliyografik kısmında kaydedilmiştir. Han Shu 漢書, Yiwenzhi 藝文志, 286, <https://ctext.org/han-shu/yi-wen-zhi>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

¹⁴ Düşünürün adı ile anılan kitap, metin içerisinde karışıklığı önlemek amacıyla italik harflerle yazılmıştır.

1. Mo Zi'nin Savaş Karşıtlığı

Savaşın kınanması, kuşatıcı sevgi¹⁵ ilkesiyle birlikte, Mohist düşüncenin ana ilkelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin felsefesinin önemli temsilcilerinden Zhuang Zi¹⁶, Mo Zi'nin "... tüm insanlara fayda sağlayacak kuşatıcı bir sevgiyi öğütlediğini ve savaşa karşı çıktığını"¹⁷ ifade etmektedir. Nitekim Mo Zi, toplumun refahını merkeze alarak, süregelen çatışmaların yarattığı tehlikeli ortamda zarar gören insanların yaşamları için artan bir endişe taşımıştır. Devletlerarası askeri eylemlere karşı eleştirel argümanlar ortaya koymuş; düşüncelerini savaş hazırlığı içinde olduğunu yöneticilere ileterek savaşları önlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda *Mo Zi*'da aktarılan bir hikâyede, Chu Beyliğinin Song Beyliğine yönelik saldırı planlarını duyduğunda derhal yola çıkarak kesintisiz on günlük bir seyahatin ardından Chu topraklarına ulaştığı, burada, Song halkının masum olduğunu vurgulayarak planlanan saldırının ahlaki olmadığını dile getirdiği aktarılmaktadır (Li, 2014:470). Nihayetinde Mo Zi'nin yaptığı görüşmelerin sonucunda Chu Beyliği, Song topraklarına saldırmaktan vazgeçmiştir.

Savaşın Beylikler Döneminde savaşın yol açtığı yıkıma son vermek isteyen Mo Zi, zamanının insanlarını başkalarına karşı gösterilen şiddeti terk etmeye ikna etmeye çalışmaktadır. "Savaş Karşıtlığı" başlıklı bölümün ilk paragrafında bu doğrultuda bir tartışma başlatmaktadır:

"Bir adamın başka bir adamın bahçesine girip meyve çaldığını varsayalım. Bunu duyan herkes onu kınar. Eğer hükümet yetkilileri bu kimseyi yakalarsa, cezalandırırlar. Bunun nedeni nedir? Nedeni, bu adamın kendi çıkarı için başkalarına zarar vermesidir. Bir hırsızın tavuk, köpek ve domuz çalması, bir kimsenin bir bahçeye girip meyve çalmasından çok daha yanlıştır. Peki bu neden böyledir? Çünkü burada kayıp daha büyüktür. Başkalarına yaşatılan kayıp büyüdükçe, insancıl duygulardaki eksikliğin daha büyük olduğu ve suçun daha ciddi olduğu anlaşılır. Bir kimsenin başka bir adamın ahırına girip at ve ineklerini çalması, tavuk, köpek ve domuz çalmaktan daha büyük bir yanlıştır. Bunun nedeni nedir? Çünkü burada kayıp daha büyüktür. Başkalarına yaşatılan kayıp büyüdükçe, insancıl duygulardaki eksikliğin daha büyük olduğu ve suçun daha ciddi olduğu anlaşılır. Masum bir adamı öldürmek, onun kıyafetlerini soyarak mızrağını ve kılıcını almak, bir ahıra girip at ve inek çalmaktan çok daha büyük bir yanlıştır. Peki bu neden böyledir? Çünkü bu adamın kaybı daha büyüktür.

Tüm hükümdarlar bu tür şeyleri kınamaları gerektiğini bilirler ve bunları haksız olarak adlandırır. Ancak sıra diğer devletlere saldırmak gibi en ağır eyleme geldiğinde, onu kınamak

¹⁵ Çincesi "兼爱 (jiān'ài)" olan "kuşatıcı sevgi" ideali Mohist düşüncenin en temel doktrindir. Mo Zi'ye göre, toplumsal kargaşa ve savaşların temel sebebi, insanların karşılıklı ve özgeci bir sevgi beslememesi ve her insanın kendi menfaatini ön planda tutmasıdır. Bu bağlamda ortaya konulan "kuşatıcı sevgi" kavramı, insanların diğerlerini kendi benlikleri kadar sevmelerini teşvik eden ve toplumsal sınıf ayrımlarını kabul etmeyen eşitlikçi bir sevgi anlayışını ifade etmektedir. Bu ilke, her bir insanın sadece kendi aile ve topluluk üyelerine değil, tüm insanlığa eşit düzeyde sevgi ve saygı göstermesi gerektiğini savunur. Bu bakış açısı, savaşın insanlar arasındaki doğal bağları koparmasını ve insanların birbirlerine zarar vermesini ahlaken kabul edilemez kılar.

¹⁶ Zhuang Zi (莊子 Zhuāng Zi) M.Ö. 4. yüzyılın ortalarında yaşadığı kaydedilen Çinli bir düşünürdür. Daoizmin (Taoizm) en önemli filozoflarından biri olarak kabul edilir ve felsefi yazıları, Daoizmin klasik metinleri arasında yer alır.

¹⁷ İlgili metnin Çincesi şu şekildedir: "...墨子汎愛兼利而非鬥..." Zhuang Zi 莊子 , Tian Xia 天下, 2. <https://ctext.org/zhuangzi/tian-xia>, son erişim tarihi: 02.10.2023.

için yeterli bilgiye sahip değil [gibiler]. Aksine, savaşları alkışlıyorlar ve adil olarak nitelendiriyorlar. [Bu durumda] yöneticilerin adil olanla haksız olan arasındaki farkı bildiklerini nasıl söyleyebiliriz?" (Li, 2014: 122)

Görüleceği üzere Çinli düşünür, özellikle saldırı kararları veren hükümdarları hedef almaktadır. Belirli bir mantık örgüsü ve anlaşılır bir dille savaşları etik dışı ve hatta suç olarak tanımlamaktadır. Retoriği, küçük ya da önemsiz olarak değerlendirilen suçlardan daha büyük suçlara doğru ilerleyen bir tartışma ile başlamakta ve sonunda savaşın tüm suçlar içerisinde en ağır olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Burada işlenen her türlü suçu kınayan halkı ve suça karşılık ceza verme yetkisine sahip otoriteleri ahlaki olanın belirlenmesi sürecine dahil eden Mo Zi'nin haklı olduğunu kabul etmemek neredeyse imkansızdır. Ancak Mo Zi, beyliklerin savaş karşıtı bir tutum benimsemediklerini görmektedir; zira Savaşan Beylikler Döneminde savaşlar şiddetlenerek devam etmektedir (Keay, 2011:65). Bu sebeple Mo Zi, savaşları haklı görmenin ve saldırıları desteklemenin, ahlaki perspektifte bir yanlısı olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Ona göre beyler, önemli konuları kavrayamamaktadırlar; çünkü söz konusu kişiler, bir insan, bir elma ya da domuz çaldığında ona ahlaksız derlerken, bir şehri ya da devleti zor kullanarak ele geçirmeyi adil bir eylem olarak değerlendirmektedirler. Dolayısıyla bu, düşünür için, alacalı bir beyazı beyaz olarak görürken, keskin bir beyazlığı siyah gibi algılamakla aynı anlama gelmektedir (Li, 2014: 455) Mo Zi suç ve savaş arasında ayırım yapmadan, savaş yanlısı anlayışı sorgulamakta; savaşın alelade bir suçtan farklı olmadığını, hatta sonuçları itibarıyla çok daha ağır bir suç olarak yorumlanması gerekliliğini savunmaktadır.

Ahlaki argümanında Mo Zi'ya göre zamanın hükümdarları "doğru" eylemleri tanımlayamamakta, bu da savaşlara neden olmaktadır (Knoblock ve Riegel, 2013:169). Burada savaş, doğru ile yanlış eylemler arasındaki ayrımı kavrama konusundaki bir kriz olarak ele alınmaktadır. Ancak düşünürün savaşlara karşı çıkmasının yegâne sebebi bu değildir. Savaş karşıtlığının bir diğer sebebi, ekonomik gerekçelerle açıklanmaktadır. *Mo Zi'nin* ilgili bölümlerinde savaş, kaynakların aşırı şekilde israfı olarak ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda savaşın iki çok somut yönüne odaklanılmaktadır: kazanç ve kayıp. Yani Mo Zi'ya göre savaşta, elde edilmesi beklenen kazanç hiçbir durumda yaşanması kesin olan kayıplardan fazla değildir (Van Els, 2013:81). Bu doğrultuda bir savaş senaryosu üzerinden savaşta kaybedilecek şeyler hesaplanmaktadır:

"Şimdi bir ülkenin savaşa girdiğini varsayalım. Oklar, çadırlar, zırhlar, kalkanlar, kılıçlar-sayırsız miktarlarda alınırlar ve savaşta aşınırlar, yıpranırlar, paslanırlar, bozulurlar ve asla geri dönmezler. Mızraklar, mızraklar, kılıçlar, hançerler, savaş arabaları, arabalar- sayısız miktarlarda bir sefere alınırlar ve burada kırılırlar, patlarlar, paslanırlar ve çürürler, asla geri dönmezler. Öküzler ve atlar- sayısız miktarlarda alınırlar ve savaştan güçsüzleşerek dönerler veya hiçbir şekilde geri dönmezler. Uzun yolculuk veya kıtlık nedeniyle sayısız insan ölecektir. Tehlikeli yollar, bu yollarda insanların yeterli beslenmemesi sebebiyle yine sayısız insan hastalanacak ve ölecektir. Sayısız asker kaybedilecektir. Sonuç olarak, ruhlar da duacılarını kaybedecektir." (Li, 2014:125)

Mo Zi'nin bu metinde, savaşın olası kayıplarını, daha önemsiz olandan önemli olana doğru aşağıdaki şekilde sıralamaktadır: malzemeler>hayvanlar>insanlar>ruhlar (Van Els, 2013:70). Düşünürün endişelenmesine sebep olan en önemli kayıp, insan varlığıdır. Çünkü en değerli

varlıklar olarak görülen ruhlar insanların sunaklarına ihtiyaç duyarlar; yani insan varlığının kaybı hem yeryüzünü hem de gökyüzünü etkilemektedir. Kaldı ki hükümdarlar savaş malzemelerini, sayısız insan ve hayvanı, savaşta kaybederken elde edilen şey sadece ün ve birkaç parça topraktır. Ancak Mo Zi'ye göre ünün "hiçbir faydası yoktur" (Li, 2014:127). Ele geçirilen topraklar söz konusu olduğunda ise düşünür yine binlerce yaşamın bu uğurda kaybedilmesini anlamsız bulmaktadır:

"Diyelim ki iç surları üç *li*¹⁸, dış surları ise yedi *li* uzunluğunda bir şehri kuşattınız. Eğer bu şehri silah kullanmadan ve kan dökmeyen ele geçirebilirseniz, bu iyi olurdu. Ancak gerçekte, iç surları üç *li* ve dış surları yedi *li* uzunluğunda bir şehri ele geçirmek, en iyi ihtimalle binlerce, en kötü ihtimalle ise on binlerce ölüme neden olabilir." (Li, 2014:127)

Mo Zi, açık bir şekilde insanları feda ederek toprak kazanmanın esasında mantıksız olduğunu savunmaktadır; çünkü hükümdarların fazlasıyla sahip olduğu şey topraktır, oysa insan kaynağı kısıtlıdır (Els, 2014:82). Bu bağlamda kazanmak hırsıyla en yetkin insanların savaşta ön saflarda cepheye sürülmesinin ülke için büyük bir kayıp anlamına geldiğini ifade etmektedir (Li, 2014:127). Netice olarak, bu sözler, bir askeri seferden elde edilebilecek olası faydaların, hiçbir durumda kayıpları dengelemeyeceğine dair güçlü bir hatırlatma niteliğindedir. Bölümün ilerleyen sayfalarında Mo Zi'nin karşıtları, askeri seferlerle topraklarını ve nüfuslarını başarıyla büyüten dört devlet, Chu, Yue, Qi ve Jin¹⁹ devletlerini, düşünürün bu argümanına karşı çıkmak için kullanmaktadırlar. O ise bu savları, birkaç örneğe dayanarak yapılan ve çoğu zaman hatalı sonuçlara yol açan bir genelleme olarak eleştirmektedir:

"Dört ya da beş devlet bundan fayda sağlasa bile, ancak bu hâlâ Dao'ya²⁰ uygun bir davranış değildir. Bu, bir doktorun hastalarına ilaç vermesi gibidir. Eğer bir doktor dünyadaki tüm hastalara aynı ilacı verseydi, on bin kişi arasında sadece dört ya da beş kişi fayda görseydi, bu ilacın genellikle faydalı olduğunu söyleyemeyiz. Bu yüzden, bir evlat bu ilacı ailesine vermez; sadık bir bakan da kralına bu ilacı sunmaz. Eski zamanlarda imparatorluk devletlere ayrıldığında, birçok devlet saldırılar nedeniyle yok oldu. Eskileri hikayelerle duyduk, yenileri ise gözlerimizle gördük. Ne olursa olsun, sayısız devlet, savaşlar nedeniyle yok oldu." (Li, 2014:128)

¹⁸ Çincesi "里" (okunuşu; lǐ) olan sözcük, bir uzunluk ölçü birimidir. 1 *li* yaklaşık 500 metre ya da 0.5 kilometreye eşittir. Bu kullanım esas olarak geleneksel Çin ölçü sistemlerinde görülmekle birlikte günümüzde de bazı durumlarda kullanılmaya devam etmektedir.

¹⁹ Bu dört devletin isimleri sırasıyla 楚 Chǔ, 越 Yuè, 齊 Qí ve 晉 Jìn'dir. Chu Beyliği, Zhou Hanedanlığı döneminde hüküm süren bir beyliktir. Zhou topraklarının güneyinde, İlkbahar ve Sonbahar Dönemi boyunca varlığını sürdürmüştür. Yue Beyliği de İlkbahar ve Sonbahar ile Savaşan Devletler dönemleri boyunca, Zhou Hanedanlığı'nın güney sınırlarına yakın bir konumda varlığını sürdüren bir beyliktir. Qi Beyliği, ise Zhou Hanedanlığının kurulmasından başlayarak Savaşan Beylikler Dönemi'ne kadar hüküm süren önemli bir beyliktir. Bu dönem M.Ö. 1046 ile M.Ö. 221 yılları arasına denk gelmektedir. Ayrıca, Çin'in, Qin Hanedanlığı yönetimi altında birleştirilmesi sürecinde fethedilen son beyliktir. Jin Beyliği ise, M.Ö. 403 yılında, Han, Zhao ve Wei Beylikleri olarak üç ayrı beylik olarak varlığını devam ettiren güçlü bir devlettir. Jin Beyliği'nin bölünmesi, İlkbahar ve Sonbahar Döneminin sonunu ve Savaşan Devletler Döneminin başlangıcını işaret etmektedir. Beylikler ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz: D. Twitchett, M. Loewe, (Ed.), *The Cambridge History of China*, Cambridge University Press, sf. 553, 560, 563 ve 596.

²⁰ Kelime anlamı "yol", Çincesi "道 dào" karakter, Çin felsefesinde evrenin işleyişinin altında yatan mutlak ilke, içerisinde varoluşun karşıtlıklarını birleştirerek doğal düzenle uyum içinde olan yöntem, usul ya da davranış kodunu ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz: Lao Zi, *Tao Te Ching*, Çev. Sonya Özbey, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2021, sf. ix-x.

“On binlik” bir topluluk içerisinde sadece dört ya da beş devletin başarılı olmasına bakarak, zafer elde etme ihtimalinin oldukça düşük olduğu söylenebilmektedir. Düşünüre göre bu, yani Chu, Yue, Qi ve Jin gibi başarılı devletleri öne çıkararak diğer pek çok devletin başarısızlığını göz ardı etmek, tarihe oldukça yanlı bir bakış açısıyla yaklaşmaktır. Bu devletlerin elde ettiği başarılar, diğerleri için bir teminat teşkil etmemektedir. Ancak bu, devletlerin diğerleri tarafından ele geçirilmemek adına daha büyük ve güçlü olmaları gerektiğinin, dolayısıyla aslında Mo Zi'nin savunduğunun aksine, daha fazla savaşa girmesi ve tabii bütün savaşları kazanması gerektiğinin bir göstergesi olarak da yorumlanabilmektedir. Dolayısıyla bu argüman, Mo Zi'nin savunduğunun aksine bir savaş konusunda kışkırtıcı bir sebep olarak görünebildiğinden kusurludur (Van Els, 2013:83). Nitekim düşünürün karşıtları, nüfusu etkili bir şekilde kullanan az sayıdaki galip devletin yaptıklarını örnek göstererek yenilen devletlerin talihsiz sonundan sakınılabileceğini savunmuşlardır. Fakat savaşın bu şekilde meşrulaştırılması Mo Zi için yeterli değildir. Zira toplumu doğru bir şekilde yönlendirmek, onlara derin bir saygı ve sevgiyle²¹ yaklaşmak demek değildir. Ve paradoksal bir biçimde, savaşın getirdiği zaferler, halkın hak ettiği saygıyı ve özeni elde etmesini engellemektedir. *Mo Zi* içerisinde uzun bir metin muhaliflerinin bu argümanlarına yöneliktir:

“Savaşların haklı olduğunu savunmaya çalışanlar şöyle der: “Bu devletler, halklarını toplayıp [nüfuslarını etkili biçimde] kullanamadıkları için yok oldular. Ben insanları toplayıp kullanabilir ve onlarla bir savaşa girebilirim, o zaman kim boyun eğmez?” Düşünür Mo Zi şöyle yanıtlar: “Ne kadar yetenekli olursanız olun, insanları yönetmede gerçekten eski Wu²² devletinin Kralı Helü²³ kadar yetenekli misiniz? Kral Helü birliklerini yedi yıl boyunca eğitti. Onlar zırh giyip silah taşıyarak, gece kamp kurmadan önce bir günde yüz mil yürüyebiliyorlardı. Zhulin'de bir kamp kurdu, Ming'ai'nin dar geçidinden çıktı ve Boju'da bir savaşa girişti. Chu Devletini boyunduruk altına aldı ve Song ve Lu²⁴ devletlerini teslim olmaya zorladı. Ardından oğlu, Kral Fuchai²⁵, tahta geçti ve kuzeydeki Qi devletine saldırdı. Wen Nehri üzerinde bir kamp kurdu, Ailing'de bir savaş yaptı, Qi'yi mağlup etti ve askerlerini Tai Dağı'na geri çekilmeye zorladı. Doğuda Yue devletine saldırdı. Orduyu Üç Nehir ve Beş Göl'ü geçmeye yönlendirdi ve Yue askerlerini Kuaiji'ye çekti. Barbar devletlerinin tümü boyunduruk altına alındı. Ancak savaş bittiğinde, savaşta ölenlerin ailelerini teselli edecek ya da savaş ganimetini halk arasında dağıtacak hali kalmamıştı. Kendi

²¹ “Birçok hükümdar, kendi topraklarını koruma amacıyla diğer devletlere saldırır. Aynı şekilde, aile reisleri sadece kendi yuvalarını gözetirken, komşularının haklarına saygı gösteremeyebilirler. Şimdilerde birçok insan, kendi çıkarlarını korumak istediğinden başkalarına zarar verme eğilimindedir. ... Yeryüzünde yaşanan tüm olumsuzluklar, evrensel bir sevgi anlayışının eksikliğinden ileri gelmektedir.” Li, Shenlong (ed.), Yeni Açıklamalar ile Mo Zi, Sanmin Shuju Yinxing, Taipei, 2014, sf. 217. Bu kısa alıntıdan anlaşılacağı üzere, savaşlar ulaşılmak istenen idealin tam tersine sonuçlar doğurmaktadır.

²² Wu Beyliği (Çincesi: 吳, okunuşu ise Wú), Çin'in Zhou Hanedanı döneminde M. Ö. 11. Yüzyıl ile 473 yılları arasında var olan, bir devlettir. Beyliğin, Zhou Hanedanı Kral Wen'in (M.Ö. 1099—1050) amcası tarafından kurulduğu iddia edilmektedir. Bknz: D. Twitchett, M. Loewe, (Ed.), The Cambridge History of China, Cambridge University Press, sf. 563.

²³ He Lü, (Çincesi 闔閭; okunuşu ise Hé Lú), Wu Beyliğinin M.Ö. 5. yüzyılın başlarında hüküm sürdüğü düşünülen kralıdır.

²⁴ Lu Beyliği (魯 Lü) ise, M.Ö. 1042-249 yılları arasında hüküm sürmüştür; Zhou Hanedanı döneminde bir derebeylik olarak varlığını korumuştur. Konfüçyüs gibi önemli bir düşünürün doğum yeri olarak bilinmektedir. Bknz: John Keay, Çin Tarihi, Çev: Neşe Kars Tayanç ve Dinç Tayanç, İnkılap Kitabevi, 2011, sf.70.

²⁵ Kral Fuchai (夫差 Fūchāi), Helü'nün oğludur. M.Ö. 5. yüzyılda hüküm süren bu kral, Wu Beyliğini zirveye taşımıştır. Yue Beyliği'ni büyük bir zaferle mağlup ettiğine dair anlatı için bknz: D. Twitchett, M. Loewe, (Ed.), The Cambridge History of China, Cambridge University Press, sf. 564.

gücüne güvendi, başarıları ile büyüklendi ve zekâsı ile gösteriş yaptı, ancak askerlerini eğitmeyi ihmal etti ve Gusu Sarayı'nı inşa etmeye başladı. Ancak bu saray yedi yıl içinde bile tamamlanamadı. Bu zamana kadar Wu halkı hayal kırıklığına uğramış ve bölünmüştü. Wu Devleti içerisinde üstler ve astlar arasındaki sürtüşmeyi gören komşu Yue devletinin Kralı Goujian, intikam almak için ordusunu seferber etti. Kuzeyden şehir duvarına girdiler, Fuchai'nin kraliyet teknelerini aldılar ve sarayını kuşattılar. Wu Devleti işte böylece yok oldu." (Li, 2014:130)

Bu hikâye, savaşın gerekliliklerini, zorluklarını ve savaştan sonraki barış dönemini bir arada anlatmaktadır. Savaş hazırlığı uzun bir zamana yayılmıştır. Savaş, büyük bir disiplin ve dayanıklılık gerektirmektedir. Ancak bunların sonucunda, zaferlerin baştan çıkarıcılığıyla karşı karşıya kalan hiç kimse ayakta kalamayacaktır. Düşünür'e göre hükümdarlar iyi niyetlerle savaşa girmelerine rağmen zafer onları kaçınılmaz bir şekilde kibre ve hırsla kurban etmektedir. Bu metninde görüldüğü haliyle, galip gelen hükümdar, sınırları genişleyen krallığını mütevazı bir yerden yönetmek istemeyecek, statüsüne uygun etkileyici bir saray arzulayacaktır. Bu durumda galibiyet, hükümdar ve halk arasındaki mesafeyi açarak sonuçta devleti yıkıma götüren sebep olacaktır. Dolayısıyla Mo Zi'ye göre, savaşın kazananı eninde sonunda kaybedecektir. Bu, Çinli düşünür ile karşıtlarının yönetim anlayışındaki bir farklılığa işaret etmektedir. Mo Zi'nin yönetim anlayışı ahlaki bir perspektiften yola çıkan faydacılığa dayanmaktadır. O'na göre, savaş sosyo-ekonomik açıdan çok maliyetlidir ve kazanç olarak değerlendirilen ün, toprak, ganimetler gibi şeylerden daha ağır basmaktadır. Bu bakış açısı, zamanındaki hükümdarların, savaşlarla toprak ele geçirmenin ve diğer devletleri mağlup etmenin kendilerine sağladığı faydaları dikkate alan geleneksel yaklaşımlarına karşıt görünmektedir (Van Els, 2013:77). Mo Zi'nin felsefesi, toplumsal refahın artırılması üzerine inşa edilmiştir (Störig, 2013:95). Oysa metinde görüleceği üzere, savaş halihazırda belirli kayıplar anlamına gelirken, savaş kazanıldığında da zafer sarhoşu hükümdar toplumun genel yararını gözetme konusunda eksik kalabilmektedir; kendi çıkarlarını genişletme, zenginlik biriktirme ve gücü elinde toplama eğiliminde olabilmektedir. Bu nedenle Mo Zi, yöneticilere savaşın gerçek maliyetleri ve toplumun uzun vadeli refahı üzerinde derinlemesine düşünmeleri için bir fikir sunmaktadır. Zira halkın zenginliğini artıracak şekilde devletin kaynaklarını sorumlu bir şekilde kullanmanın ve gereksiz israfı veya masrafı önlemenin yolu savaşlar açmak değil, en başta savaşmamaktır. Kendisi için çok açık olan bir konuyu bile anlamayan muhaliflerine karşı ifadelerinin tonu katılaştırmaktadır:

"İnsanların bir şeyi iyi olarak niteleyip yüceltmelerinin sebebi nedir? Onu, Göğe, ruhlara ve aşağıdakilere fayda sağladığı için mi övüyorlar? Yoksa onu, Göğe, ruhlara ve aşağıdakilere fayda sağlamadığı için mi övüyorlar? En basit ahmak bile onu, Göğe, ruhlara ve aşağıdaki insanlara fayda sağladığı için övdüklerini anlar." (Li, 2014:133)

Burada Mo Zi'nin, muhaliflerini ikna etmek için biraz daha farklı bir yol izlemeye çalıştığı görülmektedir. Daha metafiziksel bir vurgu ile düşünür, Gök, ruhlara ve insanlar arasında, iyi olanın ne olduğu konusunda bir uzlaşmaya işaret etmektedir. Bu metin bağlamında uzlaşma, savaş karşıtlığı üzerinedir. Savaşların, Göğün, ruhlara ve insanların istediklerinin aksine olduğunu anlayamayanlar "ahmak" olarak tarif edilmektedir. Kendisinin savaşlara karşı çıkmasının sebeplerinden birisi, insan kaybının ruhlara sunaklardan mahrum kalmasına yol açacağı düşüncesi olan Mo Zi, ayrıca savaşların Göğün, ruhlara ve insanların çıkarlarına aykırı olduğunu

ortaya koymaktadır. Bu üçlemede Gök, etkin bir kuvvettir ve yasalarını yeryüzünde hayata geçirmek için olaylara müdahil olmaktadır. Bunu da ödüller ve cezalarla yapmaktadır. Sonuçta Göğün iradesine²⁶ uyanlar ödüllendirilmekte ve karşı çıkanlar cezalandırılmaktadır. Ruhlar, Göğün iradesi uyarınca insanlar arasında iyilik ve kötülüğün karşılığını tayin etmektedirler.²⁷ Burada, yarattığı tahribat ve verdiği zarar sebebiyle savaşın, Göğün iradesine, ruhlar ve insanların çıkarlarına açıkça ters düştüğü görülmektedir. Savaş konusundaki fikirlerine karşıt bir duruş sergileyenlerin aptallığını vurguladıktan sonra Mo Zi, zamanlarında yeryüzünde bir düzen ve bolluk hüküm süren eski bilge kralların Göğün iradesine uygun bir yönetim anlayışı belirlediğini ortaya koyarak kadim geçmişten örnekler vermektedir. Çünkü Mo Zi'ya göre bilge hükümdarlar Göğün iradesine sadık kalmışlar ve nezaket içerisinde hakimiyet kurmuşlar; nedensiz hiçbir taarruz başlatmamışlardır:

“..... Eski zamanlarda bilgeler, bir politika belirlerken, onun adil olup olmadığını dikkatlice düşünür ve sadece eğer adilse onu uygularlardı. Böylece, kararlı bir şekilde hareket edebilir, uzaktaki ve yakındaki insanların ihtiyaçlarını karşılayabilir ve Göğ'e, ruhlara ve insanlara fayda sağlayabilirlerdi. Bilgelerin yolu budur! Bu yüzden, çok uzun zaman önce dünyaya hâkim olan bilge insanlar, topraklarını genişletme fikrini kesin bir şekilde reddettiler. Bunun yerine, dünyayı uyum içinde birleştirdiler ve dört denizin içindekileri bir araya getirdiler. İnsanları yükseklerdeki Yüce Varlık ve dağlar ile nehirlerin ruhlarına hizmet etmeye ve onlara saygı göstermeye teşvik ettiler. İnsanlara sundukları faydalar sayısız ve başarıları ise büyüleyiciydi. Bu yüzden Gök onları ödüllendirdi, ruhlar onları zenginleştirdi ve insanlar onları övdü. Göğün Oğlu rütbesiyle onurlandırıldılar ve onlara tüm yeryüzünün zenginliği verildi. Gök ve Yer ile aynı üne sahiptiler ve adları bugün dahi anılır. Bu, eski bilgelerin dünyaya sahip olmalarının yoludur.” (Li, 2014:133)

Durmaksızın devam eden savaşların yaşandığı dönemin hükümdarları ise hiçbir şekilde bilge krallarla kıyaslanamazlar:

“Ne kadar farklıdır zamanımızın kralları, asilleri, büyükleri ve beyleri! En iyi askerlerini gönderirler, teknelerini ve savaş arabalarını düzenlerler; masum devletlere saldırmak için onları güçlü zırhlarla ve keskin silahlarla donatırlar. Bu devletlerin sınırlarını aşarlar, tahıl tarlalarını biçerler, ağaçları ve ormanları keserler, şehir duvarlarını yıkarlar, hendekleri ve göletleri doldururlar, hayvanları katlederler, ataların tapınaklarını yakarlar, katliam yaparlar, yaşlıları ve zayıfları yok ederler ve hazineleri ve değerli eşyaları alıp götürürler. Askerlerine ilerlemeleri ve savaşmaları için “Savaşta öldürülenler en cesurdur. Bir sonrakiler birçok düşmanı öldürenlerdir.

²⁶ Göğün emri, Mo Zi'nin felsefesinde önemli bir yer tutar. Düşünür, *Mo Zi* kitabı içerisinde “Göğün İradesi 天志” başlığı altında, bu kavramı kendi düşüncelerinin geçerliliğini desteklemek ve siyasi ve toplumsal yaşamı düzenlemek için olarak kullanmıştır. Mo Zi'ya göre Göğün iradesi, yeryüzünde doğruluğun ölçütüdür. Bu minvalde “doğru”, insanların birbirlerinin faydasına olacak iyilikler yapmaları iken “yanlış” birbirlerine zarar verecek işler yapmalarıdır. Bknz: Li, Shenlong (ed.), *Yeni Açıklamalar ile Mo Zi*, sf. 177.

²⁷ *Mo Zi* kitabı içerisinde “Ruhların Bilinmesi 明鬼” başlıklı bölümde Mo Zi, “Ruhların erdemi ödüllendirebileceği ve kötülüğü cezalandırabileceği gerçeği, tüm ülkeye ve tüm insanlara ilan edilirse, bu gerçekten ülkede düzenin kaynağı ve insanlar için bir lütf olacaktır,” demektedir. A.g.e., sf. 217.

Savaşta yaralananlar en alttadır. Ve sıraları terk edip kaçan herkes acımasızca idam edilecektir!" diyerek savaşmaya zorlarlar." (Li, 2014:134)

"Göğün Oğlu"²⁸ niteliğine sahip hükümdarlar, Göğün iradesi uyarınca Göğün altındaki tüm insanların faydasına olacak işler yapmak ve insanlara zarar verecek şeyleri ortadan kaldırmak ile yükümlüdürler. Ancak metinde görüleceği üzere dönemin hükümdarları Göğün yolundan uzaklaşmış, hatta Göğün iradesine aykırı biçimde savaşa girmektedirler. Eski bilge krallar gitmişler ve dünya onların ilkelerini unutmuştur- artık hükümdarlar başka ülkelere saldırmaktadırlar (Li, 2014:162) Buna göre, bilge kralların yolundan ayrılarak saldırı ve ilhakta bulunan hükümdarların asla bilge bir kral olarak saygı görmeyeceklerdir. Bu vurgu ile düşünür, savaş kararı veren hükümdarları, erdemli davranışa yönlendirmeye çalışmaktadır. Savaş karşıtlığında özellikle bilge kralların yolu ve bu bağlamda doğru eylemin altı çizilmektedir. Bir çatışma ya da savaş, her iki taraf için de sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, ülkenin zenginliğini israf etmekle sonuçlanmakta, nüfusu azaltmakta ve sosyal düzeni bozmaktadır. Sonuç olarak ahlaki açıdan hiçbir şekilde savunulamaz; savaş, hemen hemen her zaman yanlıştır.

2. Haklı Savaşlar

Çinli düşünür Mo Zi, katı bir biçimde savaş karşıtıdır. Savaşın Beylikler Döneminde toplumsal düzenin yeniden inşası için savaşların sona ermesini bir zorunluluk olarak ele alan Mo Zi'nin fikirleri ahlaki, ekonomik argümanlar ve sağduyulu bir yaklaşım ile desteklenmektedir. Bununla birlikte savaşın gerekçelerine dair fikir yürüten ilk düşünürlerden biri olan Mo Zi, kaçınılmaz olduğunda savunma savaşlarını ve bir halkı zulümden kurtarmak için yapılan "cezalandırıcı savaşları", belirli ve zorlayıcı kriterlerin karşılanması koşulu ile haklı savaşlar olarak değerlendirmektedir. *Mo Zi*'nin "Savaş Karşıtlığı" başlıklı bölümleri içerisinde, savaş için haklı sebep, meşru otorite gibi koşullar yer alsa da bu metinlerde "haklı savaş" için ölçüt, esas olarak savaşların doğruluğa, iyiliğe uygun olup olmadığı; kabul edilir bir nitelikte olup olmadığı ya da Yol'un ilkeleriyle uyumlu olup olmadığıdır (Fraser, 2013:140). Bu doğrultuda "haklı savaş"²⁹ ifadesinin, metne retrospektif yaklaşımın bir sonucu olarak kullanıldığını belirtmek yerinde olacaktır.

2.1. Tiranın Zulmüne Karşı Adalet Arayışı: Cezalandırma Aracı Olarak Savaş

Mo Zi'nin "Savaş Karşıtlığı" ile ilgili bölümlerde yürütülen tartışmada, *Mo Zi*'nin muhalifleri düşünür, hüküm sürdükleri zamanlarda benimsedikleri politikalar ile bolluk bereket içinde birer ülke kurmuş olan kadim bilge kralların, hanedanlıklarını, önceki hanedanlıkların son hükümdarlarına saldırarak ve onları yenilgiye uğratarak kurduklarını, dolayısıyla askeri taarruzlarına rağmen niçin bilge krallar olarak saygı gördüklerini sormuşlardır. Bunun üzerine *Mo Zi*, "fikirlere nüanslarının anlaşılmadığını ve altında yatan mantığın kavranmadığını" dile

²⁸ "Göğün Oğlu" (天子Tiān Zi), Çin hükümdarının kutsal monarşi ve imparatorluk unvanıdır. Zhou Hanedanlığında kullanılmaya başlanmış; "gelip geçecek bütün hükümdarlar için geçerli olmuştur". Bknz: John Keay, Çin Tarihi, Çev: Neşe Kars Tayanç ve Dinç Tayanç, İnkılap Kitabevi, 2011, sf. 59.

²⁹ *Mo Zi*'nin "pasifist değil adil savaşın savunucusu" olarak değerlendirilmesi ile ilgili bir tartışma için bknz: Hui-Chieh, Loy, "Mohist Arguments on War", Routledge, 2015, sf. 249

getirmiştir. Çünkü O'na göre tartışmada bahsi geçen üç bilge hükümdarın yaptığı, “savaşmak” değil, “cezalandırmak”tır. (Li, 2014:138) Bu noktada Mo Zi, saldırmak³⁰ ile cezalandırmak arasında bir ayrım yapmaktadır. İlki, Göğün iradesine aykırı şekilde masum devletlere yapılan saldırıları ifade ederken; ikincisi, despot hükümdarlar ile işgalci devletlere yönelik Göğün belirli koşullarla desteklediği cezai eylemi ifade etmektedir.

Mo Zi'nin “saldırgan savaş” ile “cezalandırıcı savaş” arasında çizdiği ayrım, Göğün emri ile açıklanmaktadır. Buna göre, hükümdarlar Göğün emri ile yönetme hakkına ve daha önce belirtildiği üzere “Göğün Oğlu” sıfatına sahiptirler. Bu durumda hükümdar erdemini en yüksek temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla eğer bir hükümdar halkının ihtiyaçlarını karşılayamaz ve yönetim becerisini kaybederse, bu durumda “suçlu” olarak addedilmekte ve bu sebeple yerine erdemli bir hükümdar geçebilmektedir. Bu anlayışa göre Xia, Shang ve Zhou³¹ hanedanları, kendilerinden önceki hükümdarlar Göğün emrine uymadıkları ve sonuçta doğruluk yolundan ayrıldıkları için onların yerine kurulmuştur. Ahlaki yozlaşmanın yeryüzündeki işaretleri ile ilgili Mo Zi güçlü bir tasvir sunmaktadır. Bu bağlamda Kral Yu'nün³² karışıklık içindeki üç Miao boyu üzerinde hakimiyet kurması ya da Kral Tang'ın despot hükümdar Jie'nin tahtına son vermesi bu konuda iyi birer örnek olarak aktarılmaktadır:

“Eski zamanlarda, üç Miao³³ boyu büyük bir karışıklık içindeydi. Gökyüzü onların yok edilmesini emretti. Geceleyin güneş doğdu. Üç gün boyunca kan yağdı. Tapınakta ejderhalar belirdi ve sokaklarda köpekler ağladı. Yazın buzlar oluştu ve toprak, su fıskırtana kadar çatladı. Bu olaylar karşısında halk büyük bir şaşkınlık yaşadı. [Kral] Gao Yang, Yuan Sarayı'nda Yu'ye emir verdi. Yu, elinde imparatorluk yeşimiyle Miao halkına karşı savaşmaya gitti. Gök gürültüsü ve şimşekler arasında ortaya çıkan, yüzü insan bedeni kuşa benzeyen bir Tanrı, Yu'nün yanında bekliyordu. Miao halkının generali bir okla vuruldu ve Miao ordusu büyük bir kargaşa içine düştü. Ve Miao boyları zamanla giderek güçsüzleşti. Miao'yu fethettikten sonra, Yu tepeler ve nehirlerle isimler verdi ve her şeyi yüksek ve alçaklıklarına göre sıraladı. Kurbanlarla dört sınır ülkesini kurdu ve buna ne ruhlar ne de insanlar isyan etmedi. Böylece yeryüzünde barış hâkim oldu. İşte bu, Yu'nün Miao halkı ile savaşmasının nedenidir. Xia Hanedanlığı'nın hükümdarı Kral Jie'nin durumunda, Gök kesin bir emir verdi. Güneş ve ay, gereken zamanda ortaya çıkmadı, kışla yaz karıştı, tüm tahıllar kuruyup öldü, ruhlar tüm ülkede ağladı ve turnalar on gecedan fazla bağırdı. Sonra Gök, Biao sarayındaki Tang'a, Xia Hanedanına verilen hakimiyeti, “Göğün Emri”ni

³⁰ “攻Gōng”, Türkçede “saldırmak, taarruz” anlamını karşılamaktadır. “Cezalandırmak” ise “誅 Zhū” imi ile karşılanmaktadır. Mo Zi, söz konusu yerde, metin boyunca kullandığı “攻 Gōng” imi yerine “誅 Zhū”yu kullanarak bir ayrım yapmaktadır.

³¹ Sırasıyla Xia Hanedanlığı (夏朝 Xià Cháo), M.Ö. 2070-1600, Shang Hanedanlığı (商朝 Shāng Cháo), M.Ö. 1600-1046 ve Zhou Hanedanlığı (周朝 Zhōu Cháo) M.Ö. 1050-256 yıllarına tarihlendirilen üç imparatorluk öncesi hanedanlıktır. Bknz: John Keay, Çin Tarihi, Çev: Neşe Kars Tayanç ve Dinç Tayanç, İnkılap Kitabevi, 2011, sf.30.

³² Efsanevi bir Çin hükümdarı olan Büyük Yu (Çincesi “大禹”, “Dà Yǔ”), Çin mitolojisinde, seli zapt eden ve Xia Hanedanı'nın kurucusu olarak kabul edilen bir kahramandır. Bknz: Bryan W. Van Norden, Introduction to Classical Chinese Philosophy, Hackett, 2011, sf. 4-5. Adı Türkçede “yü” olarak sesletilmektedir; bu yüzden sözcüğü gelen ekler buna göre yazılmıştır.

³³ Üç Miao (三苗, Sān Miáo), efsanevi hükümdarlar Huang Di (Sarı İmparator) ile Yao, Shun ve Yu dönemlerine kadar uzanan antik Çin kabilelerindendir. <https://baike.baidu.com/item/%E4%B8%89%E8%8B%97/1247116>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

üstlenmesini emretti. Ancak o zaman Tang, askerlerini Xia topraklarına götürmeye cesaret edebildi ve ölçülemeyecek bir güçle Xia'nın surlarını yok etti. Kısa bir süre sonra, bir ruh ortaya çıktı ve Tang'a şöyle bildirdi: "Xia Hanedanı ahlaki olarak çöküştür. Onlara saldır. Kazandığından emin olacağım, çünkü Gökten emirlerim var!" Gök sonra Zhu Rong'a³⁴ Xia ülkesinin başkentinin kuzeybatı köşesine ateş göndermesini emretti, böylece isyancı Jie'nin halklarına sığınan Tang, Xia Hanedanını yenebildi. Daha sonra Tang, tüm soyluları Bo'ya çağırdı ve onlara Göğün emrini açıkladı, bunu dünyanın her yerine duyurdu ve yeryüzündeki bütün soylu beyler O'na itaat etmekte tereddüt etmedi. İşte böylece bilge kral Tang, zorba [kral] Jie'yi cezalandırdı." (Li, 2014:138-139)

Mo Zi'nin bilge kralların hakimiyeti ele geçirmelerine dair anlatısında, olayların seyrini Göğün belirlediği anlaşılmaktadır. Göğün iradesine karşı çıkan tiranlar, erdem sahibi hükümdarlar tarafından alt edilmektedir. Mohist dünya görüşünde, hükümdarların Göğün emirlerine uyması gerekmektedir, çünkü Göğün her zaman dünyaya yararlı olanı emrettiğine inanılmaktadır. Yeryüzündeki insanlar Gök için öncelikli endişe kaynağıdır ve Gök, kökenlerine bakılmaksızın tüm insanları kapsar ve ayrımcılık yapmadan insanlara ilgi göstermektedir.³⁵ Bu fikir, "Savaş Karşıtlığı" bölümlerinin sonunda, "Göğün insanları"³⁶ ve "Göğün halkı"³⁷ gibi terimler kullanarak açıkça ifade edilmektedir. Bu doğrultuda söz konusu ifadeler, insanların hükümdarlardan ziyade Göğe tabi oldukları fikrini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla savaş aslında bir anlamda Göğün yarattıkları arasında bir iç çatışma yaratmaktadır. Bu çatışma şöyle yorumlanabilir: Bir devletin halkı -Göğün birtakım insanları- başka bir devletin halkına -Göğün diğer birtakım insanlarına- saldırıda bulunmaktadır. Hangi devlet bu savaştan galip çıkarsa çıksın, her iki tarafta da meydana gelen can kayıpları ya da ortaya çıkan zararlar nedeniyle esasında Gök kayıp yaşamış olacaktır. Bu yüzden Mo Zi, Göğün savaflara daima karşı çıkacağını ve cezalandırıcı savaflara ise sadece olağanüstü durumlarda onay vereceğini öne sürmektedir. Anlaşılan o ki bu koşul yalnızca masum insanlar söz konusu olduğunda sağlanmaktadır:

"Eğer Göğün insanlarını Göğün şehirlerine saldırmak için gönderirseniz, bu şekilde O'nun halkını katleder, onların atalarının ruhlarını kovar, toprak ve tahıl sunaklarını yıkar ve adak hayvanlarını keserseniz, yükseklerdeki Göğe hiçbir fayda sağlamış olmazsınız! ... Üstelik, daha önce de dediğim gibi, bir masumun canına mal olan bir hareketin karşılığında bir felaketin yaşanması beklenir. Peki masum insanları kim öldürür? İnsanlar. Peki [buna karşılık] felaketi kim getirir? Gök." (Li, 2014:134/175)

Mo Zi'nin yaklaşımı, Göğün iradesini ahlaki davranışlar için bir ölçüt olarak ele almaktadır. Fiziksel ve mecazi anlamda yükseklerde bulunan Gök, bir eylemin etik açıdan savunulabilir ya da

³⁴ Zhu Rong (祝融 Zhù Róng) ateş tanrısıdır. Ian Johnston, *The Mozi: A Complete Translation*, The Chinese University of Hong Kong Press, 2010, sf. 191.

³⁵ *Mo Zi* içerisinde pek çok farklı yerde, özellikle "Kuşatıcı Sevgi" ile "Göğün İradesi" bölümlerinde, Göğün insanlara yönelik kapsayıcı ilgisinden bahsedilmektedir: "Göğün tüm insanları nasıl sevdiğini nerden anlarız? ... Onları korumasından ve sahip çıkmasından anlarız. Peki, tüm insanlara nasıl sahip çıktığını nasıl biliriz? Onlar beslemesinden anlarız. ... İnsanlar tahıllarla beslenir, bu tahıllarla hayvanlar yetiştirirler. Yiyecek ve şaraplarından Tanrı'ya sunaklar hazırlarlar. Yeryüzündeki tüm insanları koruyup gözeten Gök, onları nasıl sevmez olur?" Bknz: A.g.e., sf. 239-240.

³⁶ Çincesi "天之人 Tiān zhī rén" şeklindedir.

³⁷ Çincesi "天民 Tiān mín" şeklindedir.

zorunlu olup olmadığını belirlemek için eşsiz bir konumdadır. Hakimiyet mücadelesi devam ederken, her bir devletin kendi eylemlerinin doğru olduğunu iddia ettiği bir ortamda tarafsız bir kılavuzun olmaması büyük bir eksikliktir. Gök, Mo Zi'nin aradığı adaletini somut temsilcisidir (Van Els, 2013:90). Kendi sözleri ile "Göğün iradesi [Mo Zi için], tekerlekçinin pusulası [veya] marangozun cetveli gibidir. Tekerlekçi ya da marangoz pusula ve cetvelleri ile ölçümler yaparak [ölçülere uygunluğuna göre] 'Bu doğrudur, bu yanlıştır.' der." (Li, 2014:170) İki devlet arasında yaşanan bir anlaşmazlık durumunda Gök, kimin doğru ve haklı olduğunu belirler ve suçlu ya da hatalı olanı cezalandırır. Eğer bir hükümdar, halkına zulmederse, Gök, söz konusu hükümdar göksel yetkiyi yani meşruiyetini kaybettiği için ülkeyi karmaşaya sürükler. Aynı zamanda, bu yetkinin başka birine aktarıldığına dair işaretler vererek, seçilmiş yeni erdemli hükümdara zorbanın hükümlerine son vermesi gerektiğini belirtir. Bu yüzden başka ülkelere hükmetmek isteyen yöneticiler, Göğün desteğini alıp almadıklarını iyi değerlendirmelidirler. Aksi halde, her eylemlerinin meşruiyeti sorgulanacaktır. Başlangıçta başarı elde edilse bile, haksız eylemlerin sonucu genellikle başarısızlıkla sonuçlanır, önceki bölümde bahsedilen Kral Fuchai'nin durumunda bu açıkça görülmektedir.

Eski bilge kralların savaşları, Mo Zi için haklı savaşın gerekçelerini sağlar görünmektedir. Çünkü bu hükümdarlar asla hırs ya da keyfiyetleri doğrultusunda savaşmamışlardır. Çünkü Gök, haksız eylemleri onaylamaz. Dolayısıyla bu, onların göksel bir rehberlik altında hareket ettiklerine ve yaptıklarının yüksek bir ahlaki düzenin bir parçası olduklarına işaret etmektedir. Bu arada Mo Zi'nin erdem sahibi Xia, Shang ve Zhou Hanedanlarının kuruluşu ile ilgili betimlemelerinin eşsiz olduğunu belirtmek gerekmektedir. Olağanüstü olaylarla desteklenmiş anlatıda -geceleyn güneşin doğması, kan yağması, ruhların ağlaması gibi- abartılı ve canlı dil, kıyım ve yıkımın gerçek maliyetini ve insanlık üzerindeki etkilerini daha dramatik ve unutulmaz bir şekilde iletmeyi amaçlamaktadır (Knoblock ve Riegel, 2013:170). Bununla birlikte Göğün iradesi ve yeryüzündeki olaylara müdahalesi ile ilgili bazı noktaların belirsiz olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Göğün işaretlerinin anlaşılabilirliği ya da "seçilmemiş" kişilerin de Göğün verdiği yetkiye, belirli işaretleri yanlış ya da kötü niyetle yorumlayarak, talip olabileceği gözden kaçırılmış görünmektedir. Hırslı bir hükümdar "ruhların onu ziyaret ettiğini" iddia edebilir ve ayrıca Göğün onun tarafında olduğu izlenimini yaratmak için şeyleri tanzim edebilir ve böylece eylemlerini bilge kralların eylemleriyle benzeştirmiş olabilir (Wong ve Loy, 2004:347). Bununla birlikte, metinde aktarılan işaretlerin gerçekleşmesinin neredeyse imkânsız olduğu görülmektedir (Van Els, 2013:91). Çünkü ancak böylelikle, bu işaretler olmadan başlatılan her türlü savaşın haklı gerekçe ve savaş başlatma yetkisine sahip otoriteden yoksun olduğu savunulabilmektedir. Ayrıca Göğün ruhlar aracılığıyla garanti ettiği başarı olmadan, savaşın kuvvetle muhtemel kaybedileceğini, bu durumun da insanlara daha fazla zarar vereceğini vurgulamak gerekmektedir. Sonuçta bu savaş haksız bir eylem, savaşı başlatan hükümdarı doğruluktan ayrılmış bir zalim olarak nitelendirilecektir. Bu noktaya gelindiğinde hikâyeye başa döner ve artık Göğün iradesinin yeniden kendini ortaya koyması beklenmektedir.

2.2. Koruma Kalkanı: Savunma Savaşları

Mo Zi için doğru fikir ya da eylem, yeryüzüne fayda sağlamalı ve felaketleri ortadan kaldırmalıdır (Li, 2014:107). Bu doğrultuda kesin bir savaş karşıtlığı ile hareket eden düşünür,

saldırı altındaki ülkelerin bu saldırılara karşılık savunma yapmalarını meşru kabul etmektedir. Savaş, saldırıyı başlatan için, gayriahlakidir. Ancak topraklarını koruması gereken taraf için kaçınılmaz görünmektedir. Yine de savunma savaşının her daim, teslim olmaktan daha faydalı sonuçlar doğuracağı kesin değildir. Savaşın doğasında, can ve mal kayıpları olası bir tehlikedir. Savunma savaşının başarısızlıkla sonuçlanması, başka bir devletin egemenliği altına girmenin sebep olacaklarından daha trajik sonuçlara yol açabilir. Eğer savunmanın maliyeti, direnmeden teslim olmanın maliyetinden fazla ise, Mohist bakış açısına göre, teslim olmanın daha uygun bir seçenek olabileceği düşünülebilir (Fraser, 2016:143). Ancak, Mo Zi, o dönemin işgal hareketlerinin sonuçlarını dramatik bir şekilde resmetmektedir; bir işgal gücünün, mağlup edilmiş bir devletin kaynaklarını yağmalayıp tüketeceği, hatta halkını yok edeceği ya da köle olarak alabileceği vurgulanmaktadır:

“Günümüzün hükümdarları oldukça farklıdır; hepsi savaşçıları sıralar ve gemi ve savaş arabaları hazırlar; zırhlarını güçlendirir ve silahlarını keskinleştirirler, masum bir devlete saldırmak için.... Hükümdarlar, vicdan azabı duymadan, “Büyük bir devlet olarak, küçük devletlere müdahale etmeden nasıl gerçek anlamda büyük bir devlet sayılırım?” diye sorarlar. Bu nedenle en yetenekli askerlerini çağırır ve masum bir devlete saldırmak için gemi ve savaş arabalarını bir araya toplarlar. Saldıracakları devletin sınırlarına girdiklerinde, ekinlerini biçerler, ağaçlarını keserler, şehir duvarlarını yerle bir ederler, hendeklerini enkazla doldururlar, atalarının tapınaklarını yakarlar ve sunak hayvanlarını keserler. Direnen insanlar idam edilir; direnmeyen erkekler ahırlarda ve zincirli mahkumlar olarak çalışmak için, kadınlar da harman dövmek için geri getirilir.” (Li, 2014:134)

Bu metinle çizilen tablo sebebiyle, bir devlet saldırı altındayken, mağlubiyet riskiyle bile olsa, savunma yapmasının, ülkenin insanları için teslim olmaktan daha iyi sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Nitekim bu doğrultuda düşünür, bir devletin karşılaştığı yedi endişe kaynağını sıralarken, iç ve dış şehir surlarının savunma kapasitesinin yetersiz oluşunu en önemli sorun olarak öne sürmektedir. (Li, 2014:20). Savunma yapmaya hazırlıklı olmamanın, çok büyük devletlerin dahi yıkılmasının nedeni olarak değerlendirmektedir:

“Mühimmat deposunda silahlar hazır olmadıkça haksızlığa karşı hak arayamaz; iç ve dış şehir surları tamir edilmedikçe kendinizi savunamaz, fikirler etraflıca düşünülmediğinde olağanüstü hallerle başa çıkamazsınız. Qing Ji hazırlıksızdı ve bu nedenle sefere çıkmamalıydı. Jie, Tang’a karşı hazırlık yapmadı ve [yenilip] sürgüne gönderildi. Zhou, Wu’ya karşı hazırlık yapmadı ve [savaşı kaybedip] idam edildi. Şimdi, Jie ve Zhou her ikisi de imparatorlardı ve büyük bir imparatorluğa hükmediyorlardı, ancak her ikisi de sadece yüz *li* karelik devletlerin hükümdarları tarafından yok edildi. Bunun nedeni nedir? Güçlerine ve zenginliklerine güvenerek hazırlık yapmamalarıdır. Bu nedenle, bir ülkenin önem vermesi gereken şey [savaşa] hazırlıktır. Askeri mühimmat, bir ülkenin hazinesidir, silahları onun pençeleridir ve şehir surları ülkenin kalesidir. Ve bu üç madde, bir devletin varlığının temelidir.” (Li, 2013:24)

Metinde, saldırılara karşılık vermenin, devletin hakkını savunması olarak nitelenmesi göze çarpmaktadır. Bu sebeple düşünürün savunma savaşlarını haklı gördüğü yönünde bir yorum yapılabilmektedir. Bununla birlikte Mo Zi için savunma savaşları, yalnızca bir devletin kendi topraklarını ve insanlarını korumasını ifade etmemektedir. Savunma savaşları ayrıca, müttefikleri ve saldırgan büyük devletler tarafından hedef alınan masum devletleri savunmayı da

kapsamaktadır. Çünkü savunma savaşları, doğruluktan ayrılarak “Göğün iradesini” hiçe sayan devletlere karşı koymak anlamına gelmektedir. Savaşlar başlatan hükümdarlarının sözlerinin aksine iyi bir hükümdar, diğer devletlerle samimi, karşılıklı yarar sağlayan ilişkiler kurar ve diğerlerini savunmaya hazırdır:

“... Dünya uzun zamandır kargaşa ve savaş içerisindedir ve bir çocuğun ata binerken yorulduğu gibi yorgundur.³⁸ Savaşçı hükümdarlar, davranışlarını argümanlarla örtmeye çalışır. Eğer adil biri olarak yeryüzünde adaleti ile tanınan ve erdemle hükümdarları kendine çekmek isteyen biri olsaydı.... Güçlü bir devlet bir diğerine [muhtemelen daha güçsüz bir devlete] adaletsiz davranırsa, [güçsüz olanın] üzüntüsüne ortak olurdu; bir büyük devlet daha küçük birine saldırırsa, kurtarmaya yardımcı olurdu; küçük bir devletin iç ve dış şehir surları harap olduğunda onların onarılmasını talep ederdi; bez ve tahılları tükendiğinde onlar için tedarik ederdi; para ve ipek yetersiz olduğunda kendi payını paylaşırdı. Saldırmak yerine uyumlu bir yol izlendiğinde ülke bundan çok daha fazla fayda görecektir. Kontrolün [yani ordunun] sağduyulu ve [savaş için] sebebin adil olmasına izin verelim.” (Li, 2014:141)

Alıntılanan metinde düşünürün, özellikle devletlerarası uzlaşi sağlanmasını öncelendiği görülmektedir. *Mo Zi*'nin bir başka bölümünde, saldırıya uğrayacağı endişesine kapılan hükümdara hem içeride hem dışarıda adaletli bir politika izlemesi ve komşuları ile ilişkilerini güçlendirmesi salık verilmektedir:

“Lu Beyi, Mo Zi'ya sordu: “Qi'nin benim ülkeme saldırmasından endişe duyuyorum. Herhangi bir çözüm yolu var mı?” Mo Zi şöyle karşılık verdi: Evet, Üç Hanedanın bilge kralları Yu, Tang, Wen ve Wu başlangıçta sadece yüz *li* karelik devletlerin hükümdarlarıydı. Ancak, sadık olan insanları etraflarında toplayıp doğruluk yolundan ayrılmayarak büyük birer imparatorluk kurdular. Üç Hanedanın kötü kralları Jie, Zhou, You ve Li, sadık olanları kendilerinden uzaklaştırıp kötülük yaparak imparatorluklarını kaybettiler. Size naçizane Göğü ve ruhları saygıyla anmanızı ve halkınızı sevip onlara yarar sağlayacak işler yapmanızı; bol miktarda kürk ve para hazırlamanızı, sesinizi alçaltarak tüm komşu devletlerle dostluk ilişkileri kurmanızı ve devletinizi Qi Beyliğine hizmet etmeye yönlendirmenizi söyleyebilirim.” (Li, 2014:450)

Görüleceği üzere, Lu Beyi'nin, komşu devletlerle dostane ilişkiler kurarak kendini savunmak için onların desteğini alması ve eğer gerekiyorsa, savaşı önlemek amacıyla diplomatik olarak Qi'ye bağlı kalması gerekmektedir. Metin, Mo Zi'nin, uzlaşi diplomasisini savunma yapmaya tercih ettiğini göstermektedir. Mo Zi, bir hükümdarın savaş başlatırken kazanma ihtimalini doğru değerlendirmesi gerektiğini savunmaktadır. Bir önceki bölümde görüleceği üzere başarı teminatı, cezalandırıcı savaşları başlatan bilge krallar için belirleyici olmuştur. Burada ise savunma amaçlı savaşın, barışçıl diplomatik alternatifler kalmadığında son çare olarak haklı görülebileceği yönünde bir görüş ortaya konulmaktadır. Nitekim *Mo Zi*'da savaşa girmeden önce diplomatik çözümlerin denenmesi gerektiğine dair önemli bir olay aktarılmaktadır:

“Gong Shu Ban'ın³⁹ yüksek bir merdiven inşa ettiğini, Chu Beyliğinin Song Beyliğine saldırıyı planladığını duyan Mo Zi, on gün on gece yürüyerek Chu Beyliğine ulaşmıştır. Burada

³⁸ Alıntılanan metin içerisindeki bu cümle, anlam ve metnin akışı açısından paragrafın başına taşınmıştır.

³⁹ Gong Shu Ban (公輸盤 Gōng Shū Bǎn), asıl adı ile Lu Ban (魯班 Lǔ Bān), takribi M.Ö. 507-444 yılları arasında yaşayan

Gong Shu Ban ile görüşen Mo Zi, O'nu masum Song Beyliğine savaş açmanın doğru olmadığına ikna etmiş; ancak Gong Shu Ban saldırı için kesin emirlerin Chu Beyi tarafından verildiğini söylemiştir. Bunun üzerine Mo Zi, Gong Shu Ban'dan kendisini Chu Beyine takdim etmesini istemiştir. Chu Beyi ile yaptığı görüşmede hükümdarı savaştan vazgeçmeye ikna edemeyeceğini anlayınca bu kez kendisi ile birlikte gelen öğrencisi Qin Hua Li⁴⁰ ve diğer üç yüz kişinin, Chu'nun saldırılarına karşı Song Beyliğinin şehir duvarlarında savunma için hazır beklediklerini ifade etmiştir. Bunun üzerine Chu Beyliği saldırıdan vazgeçmiştir" (Li, 2014:451-452).

Bu hikâye, Mo Zi'nin savaş yerine barışçıl yolları tercih ettiğini, ancak caydırıcı bir savunmanın diplomasi yoluyla barışı sağlama konusunda kritik öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca daha öncelikli olarak, Chu Beyliğinin Song'a karşı planladığı saldırı girişimini kınamalarını vurgulamaktadır (Hui, 2015:228).

Özetle Mo Zi, yeryüzündeki insanların faydasına olacağı için devletlerin, kendilerine yönelen saldırılara karşı savunma yapmalarını desteklemekte, yalnız savaşa girmeden önce mümkün olan tüm barışçıl yolları ve uzlaşma çabalarını denemelerini bir zorunluluk olarak değerlendirmektedir.

Sonuç

Beylikler arasında durmaksızın devam eden savaşlarla belirlenen Savaşan Beylikler Döneminde Mo Zi, savaş karşıtlığı ile öne çıkan bir düşündürdür. Savaşın zulmünden derin bir kaygı ve üzüntü duyan düşünür, kendi adı ile anılan kitabın "Savaş Karşıtlığı" üçlemesini içerisinde kadim geçmişten örnekler ve ahlaki argümanlar kullanarak savaşlara son verilmesi çağrısı yapmaktadır.

Bu doğrultuda Mo Zi, savaşı, bir çeşit suç olarak nitelendirmektedir. O'na göre bir devletin diğerine saldırarak topraklarını almak istemesini suç teşkil etmektedir. Çünkü savaş, masum insanların zarar görmesine sebep olarak toplumsal adaletsizliği derinleştirmektedir. Ayrıca Mo Zi'nin bakış açısından her bir doğru eylemin topluma fayda sağlaması gerekmektedir ve açıkça ortadadır ki savaş, bu sorumluluğun, toplumun büyük çoğunluğu açısından ihlali anlamına gelmektedir. Bunlara ek olarak Mo Zi savaşın gereksiz bir kaynak israfı olduğunu öne sürmektedir. Devletlerin savaş için ayırdığı kaynaklar, savaşta yok edilmektedir. Sonuçta savaş sosyal ve ekonomik açıdan büyük bir zararla sonuçlanmaktadır.

Bununla birlikte, savaşın gerekçelerine dair fikirler ortaya koyan ilk düşünürlerden biri olan Mo Zi, bilge kralların zorba bir hükümdarı tahttan indirmek için başlattığı savaşlar ile masum ya da güçsüz devletlerin kendi topraklarını savunmak için yaptığı savaşları, belirli koşullar altında "haklı savaşlar" olarak değerlendirmektedir. Fikirleri "yeryüzündeki tüm insanlara fayda sağlayacak ve felaketleri ortadan kaldıracak" eylemler doğrultusunda şekillenen düşünür için, cezalandırıcı savaşlar, Göğün iradesi doğrultusunda pek çok insanı zulümden kurtarmak için yapıldığı için haklı görülmektedir. Buna ek olarak, devletlerin kendilerine yöneltilen saldırılara karşılık vermesi Mo Zi tarafından desteklenmektedir. Ancak savaşa girmeden önce barışçıl yolları

usta bir marangoz ve mucit olarak tanınmaktadır. Bknz: Yan, Hong-Sen, *Reconstruction Designs of Lost Ancient Chinese Machinery*, Springer, 2007, sf. 269.

⁴⁰ Qin Hua Li (禽滑釐 Qín huá Lǐ), Mo Zi'nin öğrencilerinden biridir. "Lü Ailesinin İlkbahar ve Sonbahar [Vakayinameleri]" adındaki kaynakta aktarılmaktadır: "禽滑釐學於墨子" <https://ctext.org/lv-shi-chun-qiu/dang-ran/zh>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

izlemek gerekliliği göz önünde bulundurulmaktadır. Savunma savaşının kaçınılmaz olabileceği durumlar için ise, düşünür, devletlerin "iç ve dış şehir surlarını sağlamlaştırmak" yoluyla savaşlara hazırlıklı olmasını salık vermektedir.

Sonuç olarak Mo Zi tarafından, ahlaki meşruiyeti hakkında dağınık yorumlarla birlikte haklı savaşların, savaş karşıtlılığının bir sonucu olarak, insanların olası kayıp ve zararlarını azaltmak ya da önlemek için ortaya konulduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Fraser, C. (2016). The Mozi and Just War Theory in Pre-Han Thought. *Journal of Chinese Military History*, 5(2), 135-175.

Fung, Yulan. (2009). *Çin felsefesi tarihi*. (F. Aydın. Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Hui C. L. (2025). Mohist Arguments on War. *Chinese Just War Ethics*. (ss. 226-249). Routledge: New York.

Keay, J. (2011). *Çin tarihi*. (N. Kars Tayanç ve D. Tayanç. Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Knoblock, John and Jeffrey Riegel, J. (2013). *Mozi: A study and translation of the ethical and political writings*. China Research Monograph 68. Berkeley: Institute of East Asian Studies.

Lao Zi. (2021). *Tao te ching*. (S. Özbey. Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Li, Shenlong 李生龍. (Ed.). (2014). *Yeni açıklamalar ile "Mo Zi" 新譯墨子讀本*. Taipei: Sanmin Shuju.

Twitchett, D., & Loewe, M. (Eds.). (1986). *The Cambridge History of China* (The Cambridge History of China). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CHOL9780521243278

Van Els, P. (2013). How to End Wars with Words: Three Argumentative Strategies by Mozi and His Followers. (ss. 69-95). *The Mozi as an Evolving Text*. Leiden, The Netherlands: Brill.

Van Norden, Bryan W. (2011). Introduction to classical Chinese philosophy. Indianapolis: Hackett.

Wong, B., & Loy, H. C. (2004). War and ghosts in Mozi's political philosophy. *Philosophy East and West*, 54(3), 343–363.

Wu, Zhaoji 吴兆基.(Ed.). (2000). *Tarih kayıtları* 史記. Hefei: Huangshan Shushe Chuban Faxing.

Yan, Hong-Sen. (2007). *Reconstruction Designs of Lost Ancient Chinese Machinery*. Springer.

İnternet Kaynakları

Lü Ailesinin İlkbahar ve Sonbahar [Vakayinameleri] (呂氏春秋), <https://ctext.org/lv-shi-chun-qiu/dang-ran/zh>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

Han Feizi 韩非子, Xianxue 显學, <https://ctext.org/hanfeizi/xian-xue>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

Han Tarihi (Han Shu 漢書), Yiwenzhi 藝文志, <https://ctext.org/han-shu/yi-wen-zhi>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

Üç Miao Kabilesi (三苗) <https://baike.baidu.com/item/%E4%B8%89%E8%8B%97/1247116>, son erişim tarihi: 14.12.2023.

Zhuang Zi 莊子, Tian Zia 天下, <https://ctext.org/zhuangzi/tian-xia>, son erişim tarihi: 14.12.2023.